

Розділ 7

МАВП'ЯЧА РУКА

Дювер'єві остаточно терпець увірвався. Гроші за покалічення. Кузина імператора Миколи II. Бог допомагає кавалергардському ротмістрові. Електричний спосіб кавалергардських ротмістрів обробляти ізюм, кишмиши і рахат-лукум. Білявий матрос. Чудне поводження вахтенного. Останній виступ Камілли. Ще раз мавп'яча рука. Виступ каблучки з літерою. Едіт на фабриці.

Дювер'єві остаточно терпець увірвався. Він нічого не міг зрозуміти. Вінсент Поль, як він і чекав, не з'явився до нього — це було ясно наперед.

Вінсента Поля заарештовано з ласки англійської поліції, що всупереч непорозумінням між урядами, не могла не зробити цієї ласки для Пуанкаре. Вінсента Поля заарештовано в Лондоні, і він утік того ж таки дня.

Щоправда, англійська поліція триумфально заявляла, що в її руках залишилися всі документи й посвідки Вінсента Поля; але грошей вона не знайшла ні шага.

Дювер'є кляв себе за те, що здався на офіцера резерву французької армії. Адже ж він знав, що це за публіка. Він знав, чого можна чекати від цієї породи людей, яку навчають витрачати гроші, та не показують, як їх заробляти, — чого можна чекати від цих п'яниць, бахурів, шулерів, — лютував Дювер'є.

Щоправда, Вінсент Поль справляв краще вражіння від інших, але хіба він не признався Дювер'єві, що програв усі свої гроші в шмен-де-фер?

Креве, як виявилось, був у Камілли, але щез ізнову і на цей раз надовго. Його неначе щось із'їло. Простежили його слід аж до одного готелю, але там він ізник немов у воді.

Такого, як Креве, знайти було нелегко. Він міг повторювати комбінацію з мавпою чотирнадцять разів на вечір: не дурно ж він був російський кавалергардський ротмістр.

Його заступники — було їх троє — не мали вже тої грації й дотепности в поводженні з мавпами. Трьом доводилось платити більше, ніж одному. Мавпи не було: одна з них на ґрунті сифілісу, що ним попередзаряжував звірин Креве, збожеволіла. Її треба було пристрелити, але в Дювер'є зовсім не було мавп на зміну, і він пробував так-сяк вилікувати її — до неї приходив лікар-гіпнотизер, і після сеансів вона тихшала — здавалось, що насамкінець вона таки видужає.

До того ж іще захворіла Камілла. Дювер'є міг знайти і знайшов скільки хотів заступниць, але... Треба сказати, що Дювер'є потайки побоювавсь Камілли — вона могла його, чого доброго, обілляти сірчаним квасом. Можна було викинути її в лікарню — та хтозна — міг з'явитися з-під землі Креве та й застрелити його, як він хотів застрелити Лейстона. Очевидно було, що в Креве з'явився якийсь новий хазяїн. Завжди спокійний і стриманий, як це треба було для його спеці-яльності, маестро почав потайки посмокувати абсент.

Дювер'є добув собі із шафи пляшку з чорним напоєм, коли в двері кабінету постукало.

— Увійдіть! — сказав артист, похапцем ховаючи пляшку.

Короткою твердою ходою увійшов у кімнату низенький білявий чоловік, подивився гострим зором на руки Дювер'є й ледве всміхнувся.

— Чого вам треба? — спитав, розлютований з посмішки, маестро.

— Вам, мабуть, буде цікаво мати деякі подробиці про екс-педицію в Конго. Моє ім'я Дюваль — я був учасник цієї експедиції.

Дювер'є не міг вимовити й слова та видивлявся тільки, мов у якусь мару, в спокійне обличчя незнайомця.

— Так от, я можу дати вам деякі відомості.

— Прошу, сідайте, — вимовив насамкінець маестро.

— Всі учасники експедиції загинули, окрім мене й Вінсента Поля. Коли не помиляюсь, вам би дуже було цікаво знати, де перебуває тепер Вінсент Поль з експедиційними грошима?

— Так, так, дуже цікаво, — очутився Дювер'є. — Я міг би за це добре заплатити тому, хто дасть мені ці відомості.

— Скільки ви дасте? — коротко спитавсь білявий.

— Я дам дві, три тисячі франків!

— Пишіть чека! Ні, краще давайте готівкою! — сказав Дюваль.

— Але які гарантії? — запитав Дювер'є.

— Коли ви не задовольнитесь із моїх відомостей, можете залишити гроші собі.

— Я зараз принесу! — підвівся Дювер'є.

— Ні, прошу, подзвоніть у телефон. Я не маю ніякої рації вам довіряти!

— Як хочете, — знизнув плечима Дювер'є. Він узяв ручку телефона й почав слухати. Покрутив підйому. Минула одна, дві, три хвилини.

— Очевидно, телефон попсований, — сказав Дювер'є. — Доведеться все ж таки іти самому.

Він підвівся. В цей момент рука важко лягла йому на плече.

— Послухайте, маестро! — сказав білявий. — Будь ласка, не вдавайте з себе дурня. Ви зараз-таки дістанете з шухлядки три тисячі франків, або ви нічого не довідаєтесь. Ясно?

Дювер'є знизнув плечима, одімкнув шухлядку й дістав три кредитки.

— Так буде краще, — сказав білявий. — Ви хочете, отже, знати, де тепер офіцер резерву, Вінсент Поль? Ви хочете також знати, в кого дев'ять тисяч франків експедиційних грошей? Вам би цікаво було також знати, чи може ще повернутись Франсуа Дені й наробити вам неприємностей з Каміллою? Ви певні того, що Вінсент Поль утік із грішми, — що його заарештовано в Лондоні і що він утік удруге?

— Так! — сказав похапливо Дювер'є й підсунув до білявого кредитки. — Кажіть, будь ласка, швидше. — Він подивився на двері. — Де, ви кажете, тепер Вінсент?

— Він перед вами, — спокійно одповів Дюваль і, скориставшись з того, що Дювер'є мов окам'янілий одкинувся назад, він закріпив кредитки й сховав їх акуратно в кишеню.

Дювер'є кинувся до шухлядки, але Дюваль схопив його плече, мов залізними обценьками, і посадовив на стільця.

— Заспокойтеся! Вінсент Поль, Франсуа Дені та всі учасники експедиції згнили давно в болотах Конго... Грошей ви не побачите, бо вони потрібніші для іншої справи, ніж ловити мавпи для вашого борделю. Ваші три тисячі я, згідно з умовою, забираю собі.

Дювер'є хутко кинув вогненний погляд на телефон. Білявий ледве помітно всміхнувся.

— Бувайте здорові, маестро! — Він витяг з дверей ключа й повернувся до виходу. В цей момент Дювер'є витяг з шухлядки бравнінга. Та Дюваль одстрибнув убік і спритним рухом вихопив з його рук револьвера.

— Я б іще раз рекомендував вам заспокоїтись, маестро! — сказав він. — Бувайте здорові, бережіть свої нерви.

У дверях зокола клацнув ключ. Дювер'є кинувся до телефону й уклучив його тепер насправді, але телефон не відгукався. Погляд на дріт — Дюваль перерізав дріт коло дверей, як увиходив. Дювер'є кинувся до вікна. На вулиці нікого не було. Коло савояра, що чоботи чистить, стояв одноногий каліка і з солодким почуттям дивився на свій чобіт, що виходив блискучий як сонце з-під рук хлопчика. В цій хвилі до каліки підійшов Дюваль і, щось йому передавши, подався не кваплячись геть. Дювер'є барабанив кулаками по локітникові. Нарешті він розчинив вікно й гукнув до каліки, що вже був збирався йти:

— Слухайте, зайдіть до мене — я дам вам три франки.

Каліка скривив зневажливу гримасу й пошкандибав собі вулицею. На прощання він показав маестрові загальновідому символістичну фігуру з трьох пальців...

Ми покинули ясну особу містера Мак-Лейстона в недобрім гуморі після кількох невдач із протейном, з Едіт, нарешті, з падінням акцій. Просто від людинолюбного професора Мессебі його ясновельможність опинилися в Лондонському шикарному кафе. Кафе славилось тим, що ота дівчина в лакових туфлях — це велика княжна, кузина імператора Миколи, а отой віспуватий, незграбний суб'єкт — колишній полюбовник імператриці Марії. Вони виконували таким чином в Англії трудовинність, від якої втікли з Радянської Росії.

М-р Лейстон жестом покликав до себе нафарбовану імператорову кухню й увічливо запропонував їй розділити з ним вечерю. Сидячи за столом, він мав утіху почувати її ноги на своїх. Спочатку він намагався перевести розмову на політичну тему, але велика княжна безапеляційно заявила, що говорити на цю тему нема чого і що більшовики, як вона знає від своїх вірнопідданих, не протягнуть і півроку боротися з голодом і з православ'єм. Розмова перейшла на інші цікавіші теми, і за півгодини містер Мак-Лейстон та велика княжна подалися до окремого кабінету.

Досвідчений американець із задоволенням констатував, що його партнерка знає всякі штучки не гірше від паризьких дівчат, хоча й не вийшла проти них своїм тілом.

Вона з милою посмішкою з'ясувала зацікавленому мільярдерові, що знала всі штучки ще перед еміграцією. Лейстон у думці пожалкував, що не догадався поїхати до Росії шість років тому. Пізно вночі, трошки розвеселившись, Лейстон вийшов з ресторану, ніжно попрощавши княжну, що подалася обслуговувати інших гостей.

«Це було непогано, — міркував він собі, — але все ж таки зле, що падають акції».

Він написав на клаптику з блокнота телеграму та відіслав лакея. Потім він послав у всі розшукові бюро Парижу одну пропозицію знайти Едіт. Вона могла бути тільки в Парижі — міс Древінс надіслала йому якісь записи з денника Едіт, де вона висловлювала палке бажання побачити столицю світа. До записів міс Древінс додала справоздання щодо

будинку й ніжно натякала, що, мабуть, м-р Мак-Лейстон уже перевтомився від подорожі й скоро повернеться додому.

Лейстон сердито пошматував листа. Так! Доведеться вертатись додому, бо акції Хем-Тресту — певніші папери, ніж американські долари — упали. Лейстон уже не думав про справи, а намагався уявити собі Морганове обличчя. На телеграму Морган одповів, що все гаразд і нема чого турбуватися. Яке було його обличчя, коли він дав розпорядження для телеграфу?

Кавалергардського полку її величності імператриці такої й такої ротмістр, тепер на службі в англійця, що мав багато грошей, досвідчений шпиг, одне слово, брюнет із соковитими губами, йшов посвистуючи вулицею.

Проходячи повз поштову контору, він спитав листів на ім'я — вже не Креве, — бо Креве мусів сидіти за замах на Лейстона, — а на якусь чудернацьку варварську фамілію.

Поштовий урядовець довго не міг уторопати тієї фамілії і, оддаючи Креве записку, сердито гавкнув на якогось хлопця, що поспішав одержати листа од своєї коханки. Креве розкрив записку: «Сьогодні. Hotel —; — година».

Англієць!

Чудесно, все лаштується якнайкраще. За тиждень вони будуть у Радянській Росії — ротмістр подивиться на хамів, що свою державу створили. Він купить якогось голодного більшовика та примусить його за фунт хліба лизати свої чоботи. Креве усміхався як солодій на саму таку думку. Англієць! У його до ката грошей. Він заінтересований Креве, бо Креве може розповісти про замах на Лейстона. В нього сила грошей! Креве сласно пересмикувався, думаючи про мільйони. Хтозна, може, йому вдасться там, де він знає мову, знає всі звичаї й місця, зробити з англійцем якусь комбінацію... Він і не таких залізних людей бачив, коли розстрілював більшовиків. Будь ти хоч сам камінь, а куля тебе прошиє! Ротмістр трохи шкодував, що не подбав змінити свій вигляд. Йому здавалося інколи, що чує ступені за собою — це був якийсь салдат. Креве боязко оглянувся. Салдат ішов за ним два квартали й нарешті зайшов у шиночок по абсент. Креве змінив напрямом, салдат не з'являвся.

Креве підійшов до готелю. Портъє стояв на вулиці до його задом. Мов кішка, проповз повз його Креве і збіг безшумно сходами. Він знав, які функції виконують між іншим портъє в капіталістичних державах. Ще секунда, і він опинився віч-на-віч із англійцем.

— Good morning! — увічливо привітався д-р Ріпс. — Прошу сідати.

Він замкнув двері.

— Ви, мабуть, догадуєтесь, яка була причина катастрофи в поліцейському районі?

— Так, — відповів Креве. — Я думаю, що це ви її влаштували. Це вже другий ваш трюк після замаху на Лейстона. (Ротмістр ніжно натякав, що він багато знає).

— Так, другий, — одповів Ріпс (бо не було ніякої рації розповідати Креве про попередні трюки). — Але цей другий трюк може скінчитись для вас погано. Вас можуть заарештувати, як вийдете з готелю.

— Я думаю, ви не допустите до цього, — сказав Креве. — Наші інтереси сходяться.

Ріпс важко проковтнув слину. Йому здавалося, що Креве неабиякий ділок. Тим скоріше треба було кінчати з ним усякі справи.

— Я вас прохав прийти для однієї важкої справи — це буде останній трюк перед від'їздом нашим за кордон. Треба простежити за однією молодою особою...

— Це Едіт? — запитав наївно Креве.

Шановний д-р ще раз проковтнув слину.

— Так, це Едіт Лейстон, — сказав він (добре, що він викликав Креве саме сьогодні — ввввтра той міг його зрадити Лейстонуві).

— Слухайте, ротмістре! — сказав доктор ніжно й узяв Креве за гудзика на піджаку. — Я вважаю, що ніхто, крім вас...

Креве нахилив голову, передчуваючи добрий гонорар, — ніколи він ще не мав з доктором такої довгої розмови.

В цей момент Ріпсова рука, що тримала гудзика, вперлась ротмістрові в черево.

— Вибачте, я придушив вас! — увічливо сказав доктор і, що мав сили, вдарив Креве в горло.

Ротмістр покотився на підлогу. Доктор сів йому верхом на груди й методично почав здавлювати дихальні проходи...

За декілька хвилин він подивився на годинника, однявши одну руку. Ротмістр уже не стрибав і не підплигував, мов жаба, а лежав тихесенько, мов слухняна дитина.

— Досить! — поклав доктор і стер з обличчя піт. Труп широко розставив ноги й підняв плечі.

На всякий випадок шляхетний учений приклав вухо до грудей умерлого й почав прислухатись.

Раптом він відчув, як спина взялася холодним потом; десь глибоко в грудях ротмістра він почув пульсацію крові. Ріпс схопився на ноги. В цей момент щось із ляском ударило його ззаду по нозі. Ріпс стояв мов скам'янілий, не сміючи озирнутись. Поволі, мов годинникову стрілку, повертав він своє обличчя до трупа. Одна рука розігнулася й лежала коло його ніг. Ріпс ще раз вислухав тіло. Не було ніякого сумніву — ротмістр був ще живий.

— До роботи! — сказав доктор і злякався звуку свого власного голосу.

Він вийняв з чемодану якісь металеві частини і в декілька хвилин склав із них скриню у формі домовини. Частини він поскріплював шворіннями. Потім він прикрутив до спідньої дошки порцелянові ізолятори, потім він іще щось робив зі скринєю. Із грудей ротмістра вирвалось легке зідхання. Доктор ухопив тіло й поклав його в скриню. Потім він закрив скриню, поставив реостат і включив електрику.

Після цього він сів на стільця, методично набив люльку кенстеном і запалив.

Минуло кілька хвилин. З замкненої скрині донісся глухий, придушений стінками, стогін. Доктор Ріпс важко проковтнув слину.

Ще за декілька хвилин він почув ступені в коридорі.

Вони все наближались і наближались, фатально, мов годинникова стрілка. Ось вони вже за дві кімнати до нього, одна... хтось спинився перед дверима. Ріпс забув і дихати, боячися, що ротмістр застогне в скрині. Раптом черевики знов застукали коридором, і ступені почали віддалятися. Ріпс підвівся й пройшовсь кімнатою.

Через декілька хвилин після того, як Дюваль вийшов із кабінету, Дювер'єві пощастило звільнитись.

Каліку встигли спіймати. Дюваль щез без сліду.

— Хто ви такий? — наскочив Дювер'є на безногого.

Два лакеї, підштовхуючи каліку кулаками в шию, загнали його в кабінет маестра.

— Я був в експедиції Вінсента Поля, втратив ногу і ледве виратувавсь від носорогів. Дюваль, що також був у тій експедиції, пообіцяв, що заплатить мені за скалічення.

— Потрусити його! — гукнув Дювер'є.

— Ви не маєте права! — забелькотів каліка. — Я французький громадянин, так, як і ви.

Один із лакеїв ударив французького громадянина кулаком у груди. Сам маестро підскочив ближче і садонув його по хворій нозі носком.

Каліку потрусили, але трьох тисяч при ньому не знайшли. Очевидно, він устиг їх десь приховати.

У двері увійшла Камілла.

— Що це таке, маестро? — сказала вона, побачивши роздягненого каліку. — Ви знайшли заступника для Креве, або-що?

— Будь ласка, не встрявайте не в свої справи, ідіть собі геть! — істерично вигукнув Дювер'є.

Камілла вийшла, гуркнувши дверима.

Вона лягла в своїм будуарі на канапі. «Пропав Франсуа», — подумала вона.

Чоло їй горіло — трясця не випускала її з того самого дня, як загинув Франсуа. Лікар похитував головою — звідки в Парижі могла взятись пропасниця з африканськими симптомами?

Камілла лежала горілиць на канапі, їй хотілось плакати. Сліз не було. Це був той чудний романтичний настрій, що опановує хвору людину. Камілла не пам'ятала ні свого батька, ні своєї матері. Вона виросла в сім'ї селянина разом із його сином Франсуа. Він одразу сподобався їй уже змалку; щось було в ньому, що нагадувало їй брата — тільки, що брат був білявий, а Франсуа чорнявий.

У двері постукав Дювер'є. «Зараз почне перепрошувати! — знала Камілла. — Боїться Креве, гад!». Вона не відгукнулася. Дювер'є постояв перед дверима та й пішов. Тим часом Креве перетворився на купку попелу, яку доктор усипав у паперову торбинку й поклав у чемодан. Потім він ізнову наладнав електричний провід, зійшов сходами, увійшов у таксомотор і покотив по вулиці.

На багажнику лежав чемодан із металевими частинами, а в піджачній кишені — її величності кавалергардського полку ротмістр.

За перегородкою розмовляли.

— Та ні. Я зовсім не хочу в Марокко!

— Он як. Так тобі паша не подобається?

— Яз тобою, падлюко, не розмовляю!

— То, може, сюди хочеш?

Цинічний регіт сколихнув з півдесятка важких животів.

Шпарка була вузька й не дозволяла бачити, що робилось у каюті.

Постать підповзла ще ближче до перегородки і слухала далі. Перший — жіночий — голос сказав:

— Слухайте, невже ж ви втратили всяке людське почуття? Відпустіть мене, чуєте?

Одповідав чоловік:

— Бач, графиня знайшлася! Ти думаєш, ти одна така. Ти он у інших приклад бери — котра баба, так сама й проситься. Ніж під мостом ночувати, то краще ж у турків жити, лиха не знати.

Навколо сміялися.

— Халву будеш їст! На ізюми спат! а киш-мишом накриват себе будеш!

Постать присунулася ближче до перегородки й силкувалася розглядіти того, хто казав.

— З голоду не помреш, не бійся! — казав далі голос під дружне цькування здоровенних горлянок.

— Це тобі не те, що десь у Росії — живіт не всохне. В самого паші житимеш. Персики так просто в рот і летітимуть. Ну, та й робити не доведеться. Ти такого життя ще не бачила.

— Я заплачу вам. Скільки вам треба, скажіть! Чуєте, я заплачу, скільки скажете.

— Чим же ти, пані, заплатиш?.. Бувало вже в нас... — почав голос, але його перебив суворий баритон.

— Що там іще теревені з нею гнути! Ге — ти пані там, чи що. Заткни пельку, а то ми тобі зразу одіб'єм охоту балакати.

Все змовкло.

Постать, що прислухалася, одкотилася од стінки і крадучись пішла геть.

Едіт плакала гіркими слізьми, нарікаючи на свою недосвідченість.

Дама з двома дітьми... Гарненький котедж, чай з якимось дуже міцним, пахучим ромом... Далі чорне небуття... далі цей трюм.

Вона пригадувала найменші подробиці. Ця дама була як дві краплині води подібна до тієї, що купила в неї каблучку. Можна ж мати таку пам'ять!

Вона й дві других дівчині полягали спати в каютці на чотири особі, що їм відведено.

Одна з дівчат, висока повна жінка з перефарбованою в пергідролі кучмою, ставилася до всього інциденту стоїчно. Марокко так Марокко — Алжир так Алжир. Інтересна жінка скрізь почуватиме себе на місці. Можливо, що так ще й краще вийде. Вона була забобонна як старий імшавий хліб, а це була висока повна жінка з перефарбованою в пергідролі кучмою волосся.

Едіт держалася з другою маленькою полькою. В польки був жених десь у Марокко, і вона сподівалася якось визволитись там. Висока вже спала. Едіт і маленька сиділи поруч на ліжку та обмірковували своє становище. Хоч як хотілося Едіт заспокоїти маленьку й себе, вона не могла од себе сховати, що справа їх цілком безнадійна. Заспокоєна словами Едіт, полька цвірінкала з півгодини і серед якоїсь фрази заснула.

Едіт не могла спати. Вона багато чого навчилася за ці місяці. Ціле величне поле людського життя, що було раніше книжковою примарою, зробилось тепер страшною дійсністю. Важка безошадна праця була найкращим квітом цього поля, — бо дуже буйно стелилося навколо сухе безробіття, проституція, торгівля білим товаром.

Як би вона хотіла тепер, щоб нічого цього не було.

Вона а розуміла вже більше; вона розуміла тепер, що не тільки мізерна АРА, а й сам могутній м-р Лейстон і великий Морган нічого не можуть поліпшити у людським житті. Вона починала розуміти, що справа не в людях, а в суспільному ладу, пригадувала гнівні слова Кет і погоджувалась із ними. Пригадувала, як з нею не схотів балакати матрос, що виратував її від Ріпса на «Вікторії». Що це за людина? яка надлюдська енергія! Досі за зразок енергії був для неї її батько м-р Лейстон, але цей матрос видався їй дужчою од нього людиною. Між ним і Лейстоном була якась схожість. Та матрос був фізично й психічно дужчий від мільярдера. Чом же він тоді не багатий?

Перед очима проминув суспільний лад, де слабі, нікчемні й розпусні подолали сильних і гордих, дурні й підлі осіддали розумних і чесних, — полинули думки, й американка заснула.

Вона прокинулася від того, що чиясь рука була на її очах. Вона хотіла зняти руку своєї товаришки в нещасті й ухопила жилаву чоловічу руку. Перше ніж вона встигла скрикнути, рука сковзнула нижче й затулила їй рота. Вона почала з розпуки боротися, тоді друга рука, доторкнувшись до її лоба, сказала:

— Цить, не бійсь нічого — це друг!

За рукою ці слова повторив низький голос пошепки й одкрив їй рота.

— Ушивайтеся звідси! — могла тільки сказати Едіт. — Я розбуркаю тих — ушивайтеся швидше звідси!

— Не поспішайте! — сказав чоловік. — Ви пам'ятаєте матроса з птицею на грудях?

— Мартин! — радісно сказала Едіт. — Ви визволите нас звідси!

Вона почала з захопленням цілувати жилаву руку.

Чоловік підвівся.

— Ходім! — сказав він.

Вони вийшли, крадучись, на палубу. Коли вахтенний повернувся до ліхтаря задом, щоб пройти свої двадцять ступенів по палубі, вони в такт з його ходом навшпиньках перейшли смугу світла. Едіт рахувала ступені — десять, одинадцять... вісімнадцять, дев'ятнадцять... зараз вахтенний оглянеться — а вони ще в світлі. Вона не йшла, а летіла. Ось вона вже коло краю ясної смуги, але її товариш став і уперся, мов божевільний, очима в спину вахтенного.

Едіт вистригнула в темряву і, тремтячи вся мов билинка, стала дивитись. Вахтенний спинився й не озирався. Він змахнув одною рукою, потім другою, потім звів обидві руки над головою й раптом гепнувся долілиць на палубу. Товариш Едіт постояв ще з хвилинку й пішов до неї. Вахтенний не ворухився. Раптом Едіт трохи не застогнала від жаху. До неї йшов у світлі ліхтаря не Мартин, а зовсім другий чоловік, менший на зріст, молодий з білявим волоссям. Але її очі зустрілися з його очима, вона одразу відчула якусь хвору млість і моментально заспокоїлася.

Дюваль підійшов ближче.

— Я не Мартин, ви вгадали. Щоб не балакати довго, подивіться ось на це.

Дюваль вийняв з кишені каблучку й подав її Едіт.

— Моя каблучка! — скрикнула Едіт.

— Так. Ваша каблучка. Ви продали її, коли допіру приїхали з Америки. Вона зробила довгий шлях і потрапила до мене. Ваше ім'я Марта Лорен. Вас довго й безнадійно шукав один товариш. Зараз ми втечемо з цього пароплаву. Допоможіть мені одв'язати шлюпку.

Вони одв'язали найменшу шлюпку, Дюваль навантажив її якимись речами. Потім підійшов до вахтенного; вахтенний, з широко розплющеними очима, мов уві сні, робив усе, що наказував Дюваль. Вони спустили шлюпку. Едіт сіла туди, і пароплав повіз шлюпку на буксирі. Потім Дюваль і вахтенний підійшли до штурманської рубки.

— Алло! — гукнув вахтенний і увійшов у рубку. Звідти донеслась якась метушня. Дюваль щез у рубці. Потім вони винесли стерника, зв'язаного, з заткнутим ротом, і Дюваль направив пароплава назад на Лондон. За дві милі від берега, вночі, Дюваль посадив вахтенного в рубку й повернув пароплава знову на Кале. Сам він сів у шлюпку, поставив парус і полетів з Едіт на Дувр.

— Ах, якби ми могли врятувати тих двох дівчат! — сказала Едіт.

— Там нема чого рятувати! — холодно сказав Дюваль. — Пересічна буржуазна жінка почуватиме себе скрізь однаково. Кілька місяців тому я полишив би вас із ними. Вас виратував не я, а рекомендація Мартинова.

Він пересмикнув колесо штурвала. Вітрило охляло, потім налялося вітром і понесло шлюпку, мов велетенську чайку, до тисячі огнів англійської пристани.

— Чого це вахтенний послухав вас? — перемінила Едіт тему. — Невже ж це також товариш?

— На цей раз ні, — засміявся Дюваль. — Чого він тоді падав долілиць! Це просто собі вахтенний пароплаву, що перевозить білих невільниць.

Едіт не наважувалась більше питатись. Вогні розгорались і множились...

Камілла не сидітиме довше в кафе. Вона піде, розшукає того каліку, розшукає Дюваля, знайде Франсуа або не знайде й його. Тут вона не залишиться ні хвилини. Дювер'є згодився її відпустити, бо трішки побоювався її. Він віддав їй векселі з умовою, що вона зробить ще один виступ. Ще один виступ. Ще один раз вона віддасться. Це якийсь старигань із Comise de Forges, головний акціонер. Він довгі місяці лікувався від старости й мав на думці остаточно зробитись чоловіком у сеансі з Каміллою. За це вона звільнялась від Дювер'є.

Вона сиділа в кімнаті для сеансів. На ній була звичайна маска людиноподібної мавпи, й кошлата грива спускалась на голі плечі й спину.

Вона нетерпляче постукувала гострими пазурами по бильцях крісла.

Останній раз! Хоч би скоріше!

Взавтра вона вільна. З якими радощами вона плюне в випечене обличчя маестрове! З якою насолодою вона ввійде, мов у холодну ванну, в нове життя!

Що ж це він не йде, отой! Двері тихесенько рипнули.

— Ввійдїть, — нервово закричала Камілла. — Що за жарти?

Двері зачинились. Камілла підвелася і почала ходити по кімнаті. Зненацька вона почула за спиною струмінь, гострий мов ніж струмінь продувного повітря. Знов хтось зробив у дверях шпарку! Камілла повернулась. У шпарку простромлений був бурий палець. Камілла притьмом кинулась до порт'єри й стала, затамувавши подих, серце калаталось у

грудях: вона ледве стримувалася, щоб не впасти. Звір увійшов у кімнату на чотирьох і повів носом. Одним стрибком він опинився біля порт'єри і, схопивши її за край, роздер по вертикалі.

Камілла хотіла кричати, але маска зсунулась на обличчя й затулила їй рота. Огидний писк дивився на таку ж саму маску.

Звір загарчав і, підвівшись руба, захопив Каміллу рукою за плече.

Розпучливим рухом вона здерла з обличчя маску, щоб закричати на гвалт.

Але в тій самій хвилі друга рука схопила її за горло. Жінка впала долі, намагаючись докотитись до дверей. Пальці мавпині схопили її занадто низько й дозволяли їй дихати. Вони котилися жадливим шматком по підлозі. Щомить пальці забирали більше місця на горлі.

Почулися ступені в коридорі — розчинились двері, й уві-йшов старигань з *Comise de Forges*.

Побачивши сцену, він скажено заверещав і вистрибнув з кімнати. З його лисої голови зливою котився піт. Він верещав мов несамовитий. Позбігалися лакеї та публіка. Звір клацав зубами, і ніхто не наважувався підійти. Нарешті мавпі набридла ця історія. Вона повернулася до Камілли й одним змахом щелепів перервала їй горло.

Потім вона стала на жінку ногою й зробила рух до дверей. Люди розсипались, мов горобці. Старигань із *Comise de Forges* переодягався десь на другому поверсі в чисту одіж, що постачив йому Дювер'є. Кімнату з мавпою зачинено на ключ і послано до поліції.

Звір покинув Каміллу й возився з маскою. Злісними очима дивилася самичка на ненависну фізіономію, що одбирала в неї самчиків, пробувала пальцем очі-дірки, мацала ніс, рот, пробувала на зуб волосся.

Нарешті вона пошматувала її на клаптики й почала гризти, присмоктуючи.

Через півгодини її застрелив поліцейський комісар.

Ім'я Камілли більше не з'являлося на анонсах і плакатах кафе. Хтось попрохав за чималу суму продати йому її папери й деякі нецінні речі *poste restante*. Врешті ніхто не цікавився тим, хто це був. Дювер'є одіслав папери й речі *poste restante* і одержав гроші.

В Лондоні Дюваль пристроїв Едіт на текстильну. Це була та сама фабрика, звідки звільнено Кет. Едіт стояла на її місці коло веретена. Дюваль щез того ж таки дня. Через три дні фабрика приєдналася до страйку. Похід до сірко-квасового заводу зустріла поліція й розстріляла демонстрантів.

В Едіт стискувались кулаки, коли привезено мертвих і поранених товаришів.

Але вона не змогла вимовити ні слова.

Вона знала про це раніше — Мак-Лейстон розповідав їй, що проти цих дикунів немає інших засобів, і вона з ним тоді згоджувалась.

Вона згоджувалась із ним і тепер в одному. Інших засобів немає ні з того, ні з другого боку. Вона дістала собі револьвера.

Мак-Лейстон дуже ризикував би своїм здоров'ям тепер, коли б почав викладати їй свою філософію щодо поводження з робітниками.

Ставши коло варстату, вона знову зробилася людиною.

В ній прокинулася свавільна наважлива американка.

«...Доки не перестріляємо таких, як Мак-Лейстон, і подібних», — пригадувала вона слова Кет.

Дюваль не з'являвся.